

Verslag bijeenkomst Salon der Verdieping d.d. 27 januari 2017

Thema: fundamentele techniek: de tijd gebruiken uit Filosofie van de levenskunst van Wilhelm Schmid.

Over tijd en zijn.

Maarten wijst op de slotzin van het hoofdstuk van vandaag. Die slotzin is vermoedelijk een 'cliffhanger' naar de volgende hoofdstukken, onder andere 'ironie'.

René zet de discussie in met de stelling dat er qua tijd alleen sprake kan zijn van nu en telkens een nieuw nu en dat wij uitsluitend in dit nu leven en handelen. Dat is een boeiende stelling en daar kunnen we na enige discussie wel mee leven.

Hoe zit dat met het nu? Voor Augustinus (4e eeuw, boek *'Belijdenissen'*) is dat nu het omslagpunt van toekomst naar verleden. En voegt hij er aan toe verleden bestaat niet, behalve als beeld in onze herinnering en toekomst bestaat ook niet, behalve als voorstelling. Als we op de uitgangstelling doorgaan kunnen we zeggen, het nu ligt buiten de tijd en heeft geen duur en verleden en toekomst ontspruiten als het ware uit dit nu, hebben hun navelstreng in het nu.

Wat is dan het nu? Volgens Jan Keij, kenner van Nietzsche en Levinas, klopt de discussie nog helemaal. Ook Nietzsche speelt met dat begrip nu, ofwel bij hem ogenblik. Het paard in de wei is in het nu en voor ons mensen is dat juist een opgave. Laten we ons niet bepalen door verleden of toekomst en vullen we daar het nu mee, zodat het nu als moment van vrijheid zijn kwaliteit verliest?

In *'Nietzsche als opvoeder'* stelt Jan Keij dat het ik samenvalt met ons bewustzijn. Hij komt tot die conclusie door telkens de vraag te stellen, wie ik is in de zin waarin 'het ik naar het zelf kijkt'. Zodra die vraag naar het ik gesteld

wordt, verspringt de positie (Drosteblikje). Met andere woorden het ik blijft buiten schot en dat – aldus Keij - komt omdat het ik samenvalt met het bewustzijn, dat zichzelf nu eenmaal niet kan waarnemen, zoals ook de schijnwerper wel van alles in beeld kan brengen, behalve zichzelf. En dat ik van het bewustzijn is in het nu aanwezig. Bijv. kijken doe je altijd nu en hier. En als dat nu de bron is van onze tijd, dan hebben menselijke tijd en bewustzijn alles met elkaar te maken. Dat is precies wat een aantal filosofen sinds Descartes op het spoor zijn, te beginnen met Kant en eindigend bij Levinas. Deze laatste denker beweert dat ons bewustzijn een tijdsbewustzijn is. Het monteert de beelden uit ons bewustzijn tot een film, die wij als tijd ervaren.

We spreken nog even over BDE en bewustzijn. Want wat is bewustzijn? Is dat een eigenschap van de hersenen (Schwaab/Dennett) of is dat iets dat non-lokaal is (van Lommel/Hermsen). Het is vooral een onderwerp van discussie.

Dan komen we bij ander aspect van tijd, dat niet losstaat van bovenstaande, maar dat toch een andere insteek heeft, nl. de kloktijd en de innerlijke tijd. We belanden dan bij Joke Hermsen (*Stil de tijd*) en Bergson, de denker waarop Hermsen zich deels baseert. Er zijn volgens Hermsen twee soorten tijd: de kloktijd en de innerlijke tijd. De kloktijd is de tijd die als het ware de natuurtijd in zijn greep heeft genomen en tot eenheid heeft gebracht. Vroeger kon je denken in cycli, de seizoenen of stand van de zon of van de sterren. En lokaal konden bepaling van tijden behoorlijk verschillen. De industriële revolutie bracht de noodzaak met zich mee deze natuurtijd te uniformeren en de klok is daar het symbool van. De kloktijd is de uiterlijke tijd. Het is de tijd van de agenda, processen, bijeenkomsten noem maar op. Het is verbonden met het ik. Het plaatst je in de buitenwereld.

Daar staat een innerlijke tijd tegenover. Deze innerlijke tijd is verbonden met het 'dieper gelegen ik' of het 'moi profond' (Bergson). Het is de bron van creativiteit, maar ook het opwellen van eigen ideeën, gedachten. Het is je oorspronkelijkheid en schept een zekere - kritische - afstand tegenover de uiterlijke kloktijd. Volgens Hermsen en Bergson is het evenwicht tussen kloktijd en innerlijke tijd verstoord en staat die laatste tijd steeds meer onder druk.

Volgende bijeenkomst *'Aanvang van de levenskunst: gelatenheid'*. Deze gelatenheid is een zwakke vertaling van Gelassenheit, het eigenlijke thema. We belanden dan bij de denkers Heidegger en Duintjer.

Aanbevolen literatuur: Joke Hermsen *Stil de tijd*, acht essays over de tijd.